ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЇ

УДК 902 (477.7) : 94 (477) «1919/2001»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2021.1\(33\).512](https://doi.org/10.33782/eminak2021.1(33).512)

АРХЕОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНАТОЛІЯ ВІССАРІОНОВИЧА БУРАКОВА У 1950-1960-і рр. (РОЗКОПКИ ПОСЕЛЕННЯ ОЛЬВІЙСЬКОЇ ПЕРИФЕРІЇ БІЛЯ С. КОЗИРКА)

Тетяна Шевченко

Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» НАНУ (Миколаїв, Україна)

e-mail: tanua.shevchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4237-8074>

У статті висвітлено археологічну діяльність Анатолія Віссаріоновича Буракова у 1950-1960-і рр., зокрема, розкопки поселення ольвійської периферії біля с. Козирка. Роботи переслідували декілька цілей – шляхом розвідки з'ясувати основні культурно-хронологічні нашарування городища та встановити стан збереження археологічних об'єктів, визначити їх перспективність з точки зору подальших наукових розкопок. Під час досліджень були відкриті оборонні і житлові споруди, значний керамічний комплекс, предмети побуту, аналогії яким знайдено серед пам'яток провінційно-римської культури.

Ключові слова: Ольвійська периферія, поселення Козирка, провінційно-римська культура

До історії античної Ольвії та її археологічного вивчення дослідники звертали-ся неодноразово. При цьому периферія Ольвійської держави, або територія її хо-ри, вивчалася не так активно, як місто або його некрополь. Між тим, найраніший етап вивчення сільської округи припадає ще на дореволюційний період (кінець XVIII – XIX ст.). Цей період слід охарактеризувати як початковий етап збору ін-формації та накопичення відомостей про археологічні пам'ятки Нижнього По-бужжя за античної доби. Це, передовсім, записи перших російських та іноземних мандрівників і вчених-енциклопедистів – А.К. Мейєра, П.С. Палласа, П.І. Сумароко-ва, І. Муравйова-Апостола, Г.К. Келлера¹.

Вже в 1794 р. П.С. Паллас, під час перебування у Миколаєві, ознайомився із де-якими знахідками, походження яких дозволило йому точно встановити місце-знаходження «мілетської колонії Ольвії» між Волоською та Широкою балками, при тому, що безпосередньо саму пам'ятку дослідник не відвідував. Він вперше описав і декілька поселень навкруги Ольвії². Трохи згодом, у 1799 р., П. Су-

¹ Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.). Санкт-Петербург: Наука, 2002. 676 с.

² Ibidem.

мароков дослідив правий берег Бузького лиману, де також встановив залишки декількох давніх поселень³. На початку 1820-х рр. Ольвію відвідав академік Г.К. Кьолер, який залишив інформацію і про поселення навкруги Ольвії, серед яких він згадав те, яке пізніше назвуть Козирським городищем⁴. Також нові відомості про позаміські пам'ятки, у тому числі Козирське городище, з'явилися в літературі й після відвідування Ольвії в 1848 р. графом О.С. Уваровим. «В 8-ми верстах от Ольвии, – написав О.С. Уваров, – не доезжая деревни Малой Дераклеи, лежит укрепление, имеющее 443 сажени в окружности»⁵.

У цілому, на середину XIX ст. була відома вже чимала кількість античних поселень на обох берегах Бузького лиману, складені їх описи та виконані детальні, як на той час, топографічні плани. При цьому чимало дослідників звернули увагу на укріплене поселення на північ від Ольвії, яке дійсно виділялося серед інших своїми топографічними особливостями.

Однак, археологічні роботи на пам'ятках за межами Ольвії та її некрополя не проводилися, крім невеликих за обсягом розвідувальних розкопок у 1884 р. на Березані під керівництвом Р.О. Пренделя і розкопок курганів поблизу с. Козирки, здійснених Г.Л. Скадовським⁶.

Під час наступного етапу, що розпочався від початку XX ст., та який сучасна історіографія справедливо пов'язує з ім'ям Б.В. Фармаковського, систематично, відповідно до розробленого плану, вивчалася ольвійське городище та міський некрополь. Проте Б.В. Фармаковський, паралельно з археологічними дослідженнями в Ольвії, у 1903 р. проводить розвідувальні розкопки і на півдні ольвійської периферії – біля с. Олешки та Збур'ївки⁷. У подальшому вивченням сільської округи Ольвії плідно займався В.І. Гошкевич. Протягом 1909-1913 рр. науковець провів розкопки та розвідки біля сіл Велика та Мала Коренихи, Волоської Коси, Сари-Камиші (сучасне Дніпровське), Аджигола, Куцуруба, Очакова, Бейкуша, Мису, Попової Балки, Семенового Рогу, Станіславу. Саме результатом цих інтенсивних археологічних досліджень та розвідок стали складені детальні топографічні плани пам'яток⁸. Ці роботи ще й дотепер є безцінним джерелом для вивчення хори Ольвії, особливо, зважаючи на ту обставину, що майже всі пам'ятки станом на сьогодні зазнали значних руйнувань внаслідок дії природного й антропогенного факторів⁹.

Найбільш значущі дослідження сільськогосподарської округи Ольвійського полісу, з точки зору їх значення для археологічної науки, були проведені в пониззі Аджигольської балки М. Ебертом (1913 р.). Матеріали розкопок Аджигольсько-

³ Тункина И.В. Указ. раб.; Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Бураков А.В., Отрешко В.М. Сельская округа Ольвии. Киев: Наукова думка, 1989. 240 с.

⁴ Тункина И.В. Указ. раб.

⁵ Бураков А.В. Козырское городище рубежа и первых столетий нашей эры. Киев: Наукова думка, 1976. 156 с.

⁶ Скадовский Г.Л. Белозерское городище // Труды VIII Археологического съезда. 1897. Т. 3. С. 75-107.

⁷ Фармаковский Б.В. Раскопки близ Алешек и у с. Збурьевки Днепропетровского уезда Таврической губернии // Отчет Археологической комиссии за 1903 г. Санкт-Петербург, 1906. С. 58-61.

⁸ Гошкевич В.И. Древние городища по берегам низовья Днепра // Известия Археологической комиссии. 1913. Вып. 47. С. 117-145.

⁹ Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Отрешко В.М. Античные поселения Нижнего Побужья (археологическая карта). Киев: Наукова думка, 1990. 136 с.

го некрополя під керівництвом М. Еберта було вчасно видано¹⁰. Більше того, саме ця ретельно видана пам'ятка на декілька наступних десятиліть стала еталонною й активно використовувалася у дискусіях про етнічну належність пам'яток ольвійської хори в пізньоархаїчний час.

Проте масштабне та планомірне вивчення периферії Ольвії розпочалося вже у післяреволюційний період. Як зазначав пізніше Л.М. Славін, до цього часу роботи по вивченню Ольвії «провадилися замкнуто, без будь-якого зв'язку з оточуючими її городищами, поселеннями і могильниками»¹¹. У 1920 – на початку 30-х рр. проводилася активна робота по виявленню та фіксації на карті нових пам'яток – поселень і поховань. Розвідувальні дослідження Нижнього Побужжя під керівництвом директора Миколаївського музею Ф.Т. Камінського у 1926 р. залишили слід у картографуванні археологічних пам'яток Бузького лиману. Пізніше роботи на ольвійській хорі проводилися під керівництвом директора Одеського археологічного музею М.Ф. Болтенка.

У другій половині 1930-х рр. роботи почали проводитися Інститутом археології АН УРСР, загальне керівництво роботами прийняв на себе новий начальник Ольвійської експедиції, учень Б.В. Фармаковського, Л.М. Славін. Крім М.Ф. Болтенка та Л.М. Славина, у цей час значний внесок у збагачення археологічних знань про периферію Ольвії зробили також дослідники з різних наукових установ – Г.П. Крисін, Т.М. Книпович, А.П. Манцевич, І.В. Фабрициус та інші¹².

В цілому, розвідувальні дослідження території ольвійської хори, які активно проводилися аж до початку 1940-х рр., дозволили виявити цілу низку нових поселень різного часу – від епохи пізньої архаїки до перших століть нашої ери включно¹³. По закінченню Другої світової війни роботи було поновлено, причому серед нагальних завдань вже в 1946 р. було визначено вивчення ольвійського городища та поселень ольвійської периферії¹⁴. У 1947-1948 рр. було проведено серію невеликих розкопок на поселеннях поблизу Ольвії – Широкій і Закисовій балках і розвідок вздовж лівого берегу Бузького лиману – на Скельці, Семеновому Розі, Олександрівці, Станіславі, біля Бубликової, Павлютиної, Хаблової балок, зроблено перші кроки до встановлення їх хронології та переважного сільськогосподарського статусу цих поселень¹⁵. У 1949 р. Б.М. Рабічкіним розкопувалися поселення Широка Балка, Закісова Балка, Вікторівка-1. За результатами цих розкопок зроблені висновки про статус цих поселень, характер їх господарства, а на підставі вивчення керамічних знахідок встановлено час їх існування¹⁶.

Цікаво, що Л.М. Славін у польовому сезоні 1950 р. основні зусилля Ольвійської експедиції спрямував саме на вивчення пам'яток ольвійської периферії¹⁷. На се-

¹⁰ Ebert M. Ausgrabungen aus dem Gute Maritzyn, Gouv. Cherson (Süd-Russland) // *Praehistorische Zeitschrift*. Leipzig, 1913. Bd. V. S. 1-80; Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Отрешко В.М. Указ. раб.

¹¹ Славін Л.М. Основні результати та найближчі завдання розкопок Ольвії // *Археологічні пам'ятки УРСР*. Т. VII. 1958. С. 5-15.

¹² Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Бураков А.В., Отрешко В.М. Указ. раб.

¹³ Славін Л.М. Основні результати та найближчі завдання...

¹⁴ Славін Л. Розкопки Ольвії в 1946 р. // *Археологічні пам'ятки УРСР*. Т. II. 1949. С. 7-30.

¹⁵ Славін Л.М. Наслідки археологічних досліджень Ольвійської експедиції в 1947 і 1948 рр. // *Археологічні пам'ятки УРСР*. Т. IV. 1952. С. 48-58.

¹⁶ Рабичкин Б.М. Поселение у Широкой Балки // *Краткие сообщения Института истории материальной культуры*. 1951. Вып. 40. С. 114-124.

¹⁷ Славін Л.М. Розкопки Ольвії в 1949-1951 рр. // *Археологічні пам'ятки УРСР*. Т. V. 1955. С. 95-110.

редину 1950-х рр. археологічними дослідженнями було охоплено вже близько сотні різночасових поселень по обидві береги Бузького та вздовж правого берега Дніпро-Бузького лиману¹⁸. У 1950-1959 рр. роботи по археологічному вивченню ольвійської хори були продовжені в урочищі Дідова Хата, на Кісляковських поселеннях, Радсаді, Старій Богданівці, Золотому Мису¹⁹.

На тлі інтенсивного археологічного вивчення різночасових пам'яток ольвійської хори укріплене поселення біля с. Козирка, розташоване на правому березі Бузького лиману, займає особливе місце. Як зрозуміло з короткого історіографічного розгляду, воно чи не перше ще з ХІХ ст. потрапило до поля зору дослідників, ймовірно, через свої виразні топографічні особливості. Проте на початку інтенсивного початкового етапу вивчення ольвійської хори ні в першій половині ХХ ст., ні від кінця 1940 – початку 1950-х рр. воно, ймовірно, як добре відоме, не привертало увагу дослідників.

Вивчення Козирського городища пов'язане саме з ім'ям багаторічного наукового співробітника заповідника «Ольвія» НАН України, кандидата історичних наук Анатолія Віссаріоновича Буракова. Під його науковим керівництвом і за його безпосередньої участі, практично через сто років від першої згадки у науковій літературі, й було розгорнуто значні за обсягом дослідницькі роботи. А.В. Бураков, після закінчення Ленінградського університету в 1951 р., розпочав свою наукову діяльність у заповіднику «Ольвія» в 1953 р.²⁰ Проте, на початок археологічних досліджень ольвійської хори, А.В. Бураков вже мав чималий досвід польових археологічних досліджень пам'яток епохи бронзи та слов'яно-руського часу в Херсонській області, які він здійснював у 1951-1952 рр.

Тож для початку стаціонарних археологічних досліджень на хорі Ольвії, Козирське городище, як вкрай перспективна пам'ятка, було обране не випадково. У тому ж 1953 р. спочатку були проведені невеликі розвідувальні роботи на захід від городища з метою пошуку його некрополя, у результаті яких було відкрито парне поховання²¹. У серпні вже наступного, 1954 р., розпочалися наукові розкопки, які переслідували низку цілей: зняти його топографічний план, шляхом поглибленої розвідки з'ясувати культурно-хронологічні нашарування городища, встановити стан збереження окремих археологічних об'єктів та їх перспективність з точки зору подальших стаціонарних розкопок²². Перед початком системних робіт і на підставі знятого й неодноразово уточненого пізніше плану, дослідник зафіксував, що городище в плані має форму трапеції, широким боком повернуто на схід до лиману, а західним – до грейдерної дороги Парутине-Миколаїв, яка віддалена від пам'ятки на 120 м. З півдня, та частково із заходу, городище межує з глибоко балкою, що названа Гілеєвською²³, яка доповнила штучні захис-

¹⁸ Славін Л.М. Основні результати та найближчі ...

¹⁹ Славін Л.М. Основные этапы изучения Ольвии // Записки Одесского археологического общества. Т. 1 (34). 1960. С. 47-59.

²⁰ Буйских С.Б. А.В. Бураков – исследователь причерноморских древностей Украины // Археологія і давня історія України. 2012. Вип. 9. С. 51-57.

²¹ Бураков А.В. Козырское городище...

²² Звіти про розкопки поселення біля с. Козирка (1954-1967 рр.) зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України (Київ), щоденники про розкопки – в архіві Національному історико-археологічному заповіднику (далі Архів НІАЗ) «Ольвія» НАН України (с. Парутине, Очаківського р-ну Миколаївської обл.).

²³ Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1954 г. // Архів НІАЗ «Ольвія» НАНУ. № 1.

ні споруди; південна частина була обмежена додатковим ровом. За результатами інструментальної зйомки встановлено, що площа городища складала близько 5 га із розмірами: по лінії П-С у західній частині 130 м, зі східної – 340 м, найбільша довжина від заходу до сходу складала близько 250 м. У результаті берегової абразії значна частина поселення зійшла в лиман, утворивши нижню берегову терасу еліпсоподібної форми, висотою 3-5 м; відтак, культурний шар городища частково було зруйновано²⁴.

На час початку розкопок уся територія городища виявилася поритою ямами з метою видобутку каменю з давніх будівель. Краще збереглася південна частина городища, яка прилягає до балки та була частково досліджена у тому ж році. Наявність споруди із внутрішнім двором і приміщень навколо нього підказало А.В. Буракову висновок про те, що планування будинку мало типові для античного будівництва риси. У процесі досліджень також були знайдені вапняково-гіпсові карнизи та фрагменти стінного фрескового поліхромного розпису. Такі знахідки, на думку автора, зближують Козирське поселення з поселеннями перших століть н.е. римської провінції Паннонія у Подунав'ї²⁵.

Метою робіт 1955-1956 рр. було комплексне та повне дослідження відкритого багатокімнатного будинку. Особливу увагу було приділено дослідженню 2-го приміщення, пізніше й іншим, в яких під час розкопок, крім фрагментів амфор і посуду, була знайдена велика кількість деталей стінного розпису, гіпсових карнизів, а також будівельних матеріалів – черепиці та випаленої цегли, яка подекуди збереглася у цілих блоках на вапняковому розчині. Під підлогою було виявлено декілька дитячих поховань у глечиках та амфорах. Також було досліджено приміщення культового призначення, в якому виявлено декілька невеликих посудин ручного ліплення на високих стовпових ніжках (курильниці), астрагали, значний шар золи, культові ями²⁶.

Метою робіт 1957-1959 рр. було дослідження оборонних споруд городища. Проведені розкопки західної та північної частин городища ставили на меті виявлення характеру культурних нашарувань та інтенсивності його внутрішньої забудови. Також продовжувалися дослідження житлових приміщень, зблокованих у великий квартал – тут виявлено залишки печі, супровідний побутовий інвентар: будівельний матеріал, фрагменти амфор, пателень, посуду різних типів та інші знахідки²⁷.

Підсумками розкопок 1960-1961 рр. було повне дослідження частково відкритих будинків № 1 і № 2, які будувалися послідовно один за одним. Будинки мали загальне орієнтування по довгій осі з півдня на північ і відрізнялися прийомами будівельних технологій. Також майже повністю розкрито будинок № 6, який мав дещо інше планування приміщень. Якщо у перших двох приміщеннях їх житлові, господарчі та культові риси тісно співіснували, то будинок № 6, на думку автора,

²⁴ Бураков А.В. Козырское городище...

²⁵ Бураков А.В. Козырское городище...; Бураков А.В. Известково-гипсовые карнизы и фрески Козырского городища // Культура античного мира. Москва: Наука, 1976. С. 53-62.

²⁶ Бураков А.В. Козырское городище...; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1956 г. // Архів НІАЗ «Ольвія» НАНУ. № 8, № 9.

²⁷ Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1957 г. // Архів НІАЗ «Ольвія» НАНУ. № 12, № 13; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1958 г. // Архів НІАЗ «Ольвія» НАНУ, № 16; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1959 г. // Архів НІАЗ «Ольвія» НАНУ. № 20.

мав лише житлові функції. Такий висновок доводить існування трьох печей, які майже повністю збереглися із супровідним матеріалом²⁸.

Разом з фрагментами античної кераміки під час розкопок Козирського поселення у 1961 р. знайдено значну групу кераміки черняхівського типу та безпосередньо – залишки заглибленого житла цього часу²⁹. Ці знахідки не увійшли до узагальнюючої публікації пам'ятки і тому довгий час лишалися невідомими широкому науковому загалу. Лише значно пізніше вони були залучені до наукового обігу і, на підставі ретельного стратиграфічного датування пам'ятки та її окремих комплексів, дозволили порушити питання про кінцевий етап існування пам'яток сільської округи Ольвії та згодом їх заселення носіями черняхівської культури³⁰.

Основною метою досліджень 1962 і 1965-1967 рр. було шурфування городища у його північно-західній частині; повне розкриття вулиць і будівель житлового кварталу та вивчення особливостей його планувальної структури. У результаті розкопок з'ясовано, що відкриті вулиці не мали вимостки, крім невеликої площі. Разом із залишками будівельного матеріалу під час розкопок була виявлена незначна кількість фрагментів посуду та побутового інвентарю³¹.

За підсумками проведених досліджень було повністю розкрито житловий квартал, до складу якого входило з десятків будинків, що мали поєднані житлові та господарські функції; також стали відомі орієнтири декількох вулиць поселення, загалом, були зроблені висновки про планувальні особливості та забудову поселення. Віялоподібне та хаотичне розташування вулиць свідчить про те, що городище не мало єдиного регулярного плану забудови. Поселення, на думку А.В. Буракова, забудовувалися стихійно у зв'язку із різким розростанням поселення. На підставі вивчення планувальних особливостей кварталу житлових будинків і будівельних матеріалів було запропоновано його реконструкцію³².

У цілому, розкопки Козирського городища під керівництвом А.В. Буракова показали, що життя на території Ольвійської периферії існувало від кінця I ст. до н.е. і до середини III ст. н.е. Таку періодизацію згодом підтвердили роботи під керівництвом А.В. Буракова і на інших укріплених поселеннях ольвійської хори³³. Крім того, встановлено, що в цілому Козирське городище за формою і топографі-

²⁸ Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1960 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 24; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1961 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 28; Бураков А.В. Козырское городище...

²⁹ Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1960 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 24; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1961 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 28.

³⁰ Гудкова А.В. Сероглиняная керамика Козырского городища // Проблемы археологии Северного Причерноморья (к 100-летию основания Херсонского музея древностей). Тезисы докладов юбилейной конференции. Ч. 2. Херсон, 1990. С. 76-77.

³¹ Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1962 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 33; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1965 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 36; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1966 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 42; Бураков А.В. Дневник раскопок Козырского городища в 1967 г. // Архив НИАЗ «Ольвия» НАНУ, № 45.

³² Крыжицкий С.Д., Бураков А.В. Опыт реконструкции жилых домов поселения ольвийской периферии первых веков нашей эры у с. Козырка // Крыжицкий С.Д. (ред.). Ольвия. Киев: Наукова думка, 1975. С. 192-219.

³³ Буйских С.Б. Фортификация Ольвийского государства (первые века нашей эры). Киев: Наукова думка, 1991. 158 с.

єю візуально нагадує Ольвію. Основними оборонними рубежами є глибокі яри з обривистими схилами. Головні ворота й оборонні башти розташовані з північного боку. Подальше детальне вивчення оборонних споруд, використання провінційно-римської будівельної техніки та елементів декору інтер'єрів, окремих знахідок з Козирки у порівнянні з іншими укріпленими пам'ятками ольвійської хори, дозволили пізніше припустити, що на Козирському городищі могли по закінченню служби мешкати ветерани ольвійського військового гарнізону³⁴.

Основною господарської діяльності населення Козирського городища було землеробство та скотарство. На це вказують чисельні зернові ями та відбитки солом в глині великих пательнь, значна кількість господарського посуду (піфосів, ліпних і гончарних корчаг тощо), призначена для зберігання припасів та приготування їжі, а також велика кількість кісток свійських тварин³⁵. Подальша публікація ретельно опрацьованого керамічного комплексу Козирки, здійснена А.В. Бураковим, стала на багато років еталонною для вивчення матеріальної культури пам'яток перших століть н.е. не лише ольвійської хори, а й загалом Північно-Західного Причорномор'я.

Також, під час розкопок виявлено значну кількість будівельного матеріалу, передовсім випаленої цегли на вапняковому розчині з фарбованими у червоний колір фасадами, що, на цілком слушну думку автора, відображає використання провінційно-римської будівельної техніки.

Сучасні знання про використання такої техніки у будівництві на території ольвійської цитаделі та в найближчих римській провінціях Подунав'я дозволили на новому рівні відновити вивчення окремих знахідок з Козирки³⁶. Знайдені дитячі поховання у приміщеннях під підлогою відображають ідеологічні уявлення жителів поселення, які, на думку А.В. Буракова, пов'язані з культом родючості, що загалом широко поширено серед землеробських племен. Наразі ж це питання здається складнішим і поки не має однозначного вирішення. Результати розкопок 1954-1967 рр. лягли в основу його кандидатської дисертації, низки публікацій, а згодом і монографії³⁷.

Дослідження Ольвійської периферії за безпосередньої багаторічної участі А.В. Буракова дозволили нанести на археологічну мапу більш ніж 100 городищ, поселень і поховань, отримати значну кількість археологічного матеріалу, який дає характеристику історії та культури Нижнього Побужжя за античної доби³⁸. Серед них – городище біля с. Козирка є невід'ємною частиною наукового спадку А.В. Буракова і впродовж вже майже півстоліття залишається єдиною пам'яткою хори Ольвії, яку видано монографічно.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Бураков А.В. Козырское городище...

³⁶ Сон Н.А., Буйских А.В. Tegula готана из поселения Козырка близ Ольвии (к вопросу о римской строительной традиции в Северо-Западном Причерноморье) // Археологія і давня історія України. 2014. Вип. 1 (12). С. 48-54.

³⁷ Бураков А.В. Городище біля с. Козирки поблизу Ольвії // Археологічні пам'ятки УРСР. Т. XI. 1962. С. 49-96; Бураков А.В. Козырское городище Ольвийской хоры: Автореф. дисс... канд. ист. наук. Киев, 1970; Бураков А.В. Козырское городище...; Бураков А.В. Известково-гипсовые карнизы и фрески...

³⁸ Крыжицкий С.Д., Буйских С.Б., Бураков А.В., Отрешко В.М. Указ. раб.

REFERENCES

- Buiskikh, S.B.** (1991). Fortifikatsiia Olviiskogo gosudarstva (pervye veka nashei ery) [Fortification of the Olbia State (first centuries AD)]. Kiev: Naukova dumka [in Russian].
- Buiskikh, S.B.** (2012). A.V. Burakov – issledovatel prichernomorskiikh drevnostei Ukrainy [A.V. Burakov – researcher of the Black Sea antiquities of Ukraine]. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 9, 51-57 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1954). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1954 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1954]. The Archive in Olbia National Historical and Archaeological Reserve of the National Academy of Sciences of Ukraine (The Archive ONHAR), 1 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1955). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1955 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1955]. The Archive ONHAR, 2, 5 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1956). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1956 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1956]. The Archive ONHAR, 8, 9 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1957). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1957 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1957]. The Archive ONHAR, 12, 13 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1958). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1958 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1958]. The Archive ONHAR, 16 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1959). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1959 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1959]. The Archive ONHAR, 20 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1960). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1960 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1960]. The Archive ONHAR, 24 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1961). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1961 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1961]. The Archive ONHAR, 28 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1962). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1962 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1962]. The Archive ONHAR, 33 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1965). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1965 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1965]. The Archive ONHAR, 36 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1966). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1966 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1966]. The Archive ONHAR, 42 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1967). *Dnevnik raskopok Kozyrskogo gorodishcha v 1967 g.* [Excavation's diary of the Kozyrka settlement in 1967]. The Archive ONHAR, 45 [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1962). Horodyshche bilia s. Kozyrky poblyzu Olvii [The settlement near the village of Kozyrka near Olbia]. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, XI, 49-96 [in Ukrainian].
- Burakov, A.V.** (1970). *Kozyrskoe gorodishche Olviiskoi khory* [Kozyrka settlement of the Olbia choir]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1976) *Kozyrskoe gorodishche rubezha i pervykh stoletii nashei ery* [Kozyrka settlement of the line and first centuries AD]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Burakov, A.V.** (1976). Izvestkovo-gipsovyie karnizy i freski Kozyrskogo gorodishcha [Lime-gypsum cornices and frescoes of the Kozyrka settlement]. In *Kultura antichnogo mira* (pp. 53-62). Moskva: Nauka [in Russian].
- Ebert, M.** (1913). Ausgrabungen aus dem Gute Maritzyn, Gouv. Cherson (Südrussland). *Praehistorische Zeitschrift*, V, 1-80.
- Goshkevich, V.I.** (1913) Drevnie gorodishcha po beregam nizovia Dnepra [Ancient fortifications along the banks of the lower Dnieper]. *Izvestiia Arkheologicheskoi komissii*, 47, 117-145 [in Russian].
- Gudkova, A.V.** (1990). Seroglinianaia keramika Kozyrskogo gorodishcha [Gray clay pottery of the Kozyrka settlement]. Abstracts of Papers: *Problemy arkheologii Severnogo Prichernomoria (k 100-letiiu osnovaniia Khersonskogo muzeia drevnostei)*, (Vol. 2, pp. 76-77). Kherson [in Russian].
- Kryzhitskii, S.D., Buiskikh, S.B., Burakov, A.V. & Otreshko, V.M.** (1989). *Selskaia okrug Olvii* [Rural district of Olbia]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Kryzhitskii, S.D., Buiskikh, S.B. & Otreshko, V.M.** (1990). *Antichnye poseleniia Nizhnego Pobuzhia (arkheologicheskaiia karta)* [Ancient settlement of the Lower Bug area (archaeological map)]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Kryzhitskii, S.D. & Burakov, A.V.** (1975) Opyt rekonstruktsii zhilykh domov poseleniia olviiskoi periferii pervykh vekov nashei ery u s. Kozyrka [Experience in the reconstruction of residential buildings of the settlement of the Olbia periphery of the first centuries AD near the village Kozyrka]. In: *Kryzhitskii, S.D. (Ed.) Olviia* (pp. 192-219). Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Rabichkin, B.M.** (1951). Poselenie u Shirokoi Balki [The settlement near Shyroka Balka]. *Kratkie soobshcheniia Instituta istorii materialnoi kultury*, 40, 114-124 [in Russian].

- Skadovskii, G.L.** (1897) Belozerskoe gorodishche Shirokoi Balki [Belozerska settlement]. *Trudy VIII Arkheologicheskogo sieezda*, 3, 75-107 [in Russian].
- Slavin, L.** (1949) Rozkopky Olvii v 1946 r. [Excavations of Olbia in 1946]. *Arkheolohichni pamiatky URSR, II*, 7-30 [in Ukrainian].
- Slavin, L.M.** (1952). Naslidky arkheolohichnykh doslidzhen Olviiskoi ekspeditsii v 1947 i 1948 rr. [The consequences of archaeological research of the Olbia expedition in 1947 and 1948]. *Arkheolohichni pamiatky URSR, IV*, 48-58 [in Ukrainian].
- Slavin, L.M.** (1955). Rozkopky Olvii v 1949-1951 rr. [Excavations of Olbia in 1949-1951]. *Arkheolohichni pamiatky URSR, V*, 95-110 [in Ukrainian].
- Slavin, L.M.** (1958). Osnovni rezultaty ta naiblyzhchi zavdannia rozkopok Olvii [The main results and immediate tasks of excavations in Olbia]. *Arkheolohichni pamiatky URSR, VII*, 5-15 [in Ukrainian].
- Slavin, L.M.** (1960). Osnovnye etapy izuchenii Olvii [The main stages of the study of Olbia]. *Zapiski Odesskogo arkheologicheskogo obshchestva*, 1 (34), 47-59 [in Russian].
- Son, N.A. & Buiskikh, A.V.** (2014). Tegula romana iz poseleniia Kozyrka bliz Olvii (k voprosu o rimskoi stroitelnoi traditsii v Severo-Zapadnom Prichernomorie) [Tegula romana from the settlement of Kozyrka near Olbia (to the question of the Roman building tradition in the Northwest Black Sea region)]. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (12), 48-54 [in Russian].
- Tunkina, I.V.** (2002). *Russkaia nauka o klassicheskikh drevnostiakh Yuga Rossii (XVIII – seredina XIX v.)* [Russian science of classical antiquities of the South of Russia (XVIII – middle of XIX century)]. Sankt-Peterburg: Nauka [in Russian].
- Farmakovskii, B.V.** (1906). Raskopki bliz Aleshki i u s. Zburevki Dneprovskogo uезда Tavricheskoi gubernii [Excavations near Aleshki and near the village Zburyevka of the Dnieper county of the Tauride province]. *Otchet Arkheologicheskoi komissii za 1903 g.*, 58-61 [in Russian].

Tetiana Shevchenko

(Olbia National Historical and Archaeological Reserve of the National Academy of Sciences of Ukraine, Mykolaiv, Ukraine)

e-mail: tanua.shevchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4237-8074>

Archaeological Activity of Anatolii Vissarionovych Burakov in 1950-1960 (Excavations of Olbia Outskirts Settlement near Kozyrka Village)

The paper is devoted to the archeological activity of Anatolii Vissarionovych Burakov in 1950-1960, in particular, the excavations of the settlement of Olbia outskirts near the village of Kozyrka. In the course of the survey, the main cultural and chronological layers of the ancient settlement were defined and the state of archeological objects preservation was specified, as well as their prospects from the point of view of further scientific excavations were determined.

In general, till the middle of the 19th century a considerable number of ancient settlements on both banks of the Buh estuary were already known, their descriptions were compiled and detailed, as for that time, topographic plans were made. At the same time, many researchers paid attention to the fortified settlement near the village of Kozyrka, located on the right bank of the Buh estuary, which really stood out among others for its topographic features.

The study of Kozyrka ancient settlement is associated with the name of Anatolii Vissarionovych Burakov, Candidate of Historical Sciences, the researcher who many years worked for the National Historical and Archaeological Reserve 'Olbia' of the National Academy of Sciences of Ukraine. Under his academic advising and with his direct participation, almost a hundred years after the first mention in the scientific literature, considerable research work was carried out.

In 1953, under the leadership of A.V. Burakov, some exploring works were carried out to the west of the ancient settlement. According to the results of research conducted in 1954-1967, the residential block of about ten buildings combining residential and utility functions

was fully uncovered. The reference points of several streets of the settlement also became known. In general, the conclusions about the planning features and housing development of the settlement were made.

In general, the excavations of Kozyrka ancient settlement headed by A.V. Burakov showed that life on the territory of Olbia outskirts existed from the end of the 1st century BCE to the middle of the 3rd century CE. In addition, it was found out that on the whole Kozyrka ancient settlement in form and topography visually resembled Olbia. Deep ravines with steep slopes were the main defensive lines. The main gate and defensive towers were located on the north side. The basis of the economic activities of Kozyrka ancient settlement population was agriculture and cattle breeding.

The subsequent publication of the carefully analyzed Kozyrka ceramic complex, carried out by A.V. Burakov, became for many years a standard for the study of the material culture of the first centuries CE sites of not only Olbia chora, but the whole North-Western Black Sea region as well.

Also, during the excavations, a significant amount of construction material was found. The children's burials found in the premises under the floor reflect the ideological persuasions of the inhabitants of the settlement, and, according to A.V. Burakov, were associated with the cult of fertility, which was in general widespread among agricultural tribes.

A study of Olbia outskirts with the participation of A.V. Burakov facilitated appearing on the archaeological map over 100 ancient settlements, locations, and burials, getting a significant amount of archaeological material, which describes of the history and culture of the Lower Buh region in ancient times.

The results of excavations in 1954-1967 of Kozyrka ancient settlement headed by A.V. Burakov formed the basis of his candidate's dissertation, a number of publications, and later a monograph.

Keywords: Olbia outskirts, Kozyrka settlement, provincial Roman culture

Надійшла до редакції / Received: 25.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 13.02.2021

Фото 1. 1953 р. Анатолій Віссаріонович на розкопках Козирського городища проводить екскурсію для мешканців с. Козирка.

Фото 2. Бураков А.В. Опис польових робіт, ведення щоденника.

Фото 3. 1990 р. Бураков А.В. на своєму подвір'ї.